

Atlantische mentaliteitskloof

Ronald Havenaar

Eb en vloed, Europa en Amerika van Reagan tot Obama.

Amsterdam: Van Oorschot, 2009; 310 blz.;
22,50 euro; ISBN: 978-90-282-4100-8

'Dan is de kans groot dat sneller dan verwacht de mentaliteitskloof terugkeert die gedurende een kwart eeuw de verhoudingen (tussen Europa en de Verenigde Staten) heeft belast.' Met deze zin sluit Ronald Havenaar zijn boek af, waarin hij de verhouding tussen Europa en Amerika schetst. Havenaar waarschuwt ons, Europeanen, dat een dergelijke ontwikkeling vooral voor Europa nadelig is. Zijn voornaamste stelling is dat Europeanen onvoldoende kennis hebben van de mentaliteitsgeschiedenis van de Verenigde Staten. Dat gebrek aan kennis heeft ons de afgelopen jaren steeds weer parten gespeeld bij een adequate beoordeling en waardering van de motieven en doelstellingen van het Amerikaans beleid.

In tien hoofdstukken laat Havenaar een groot aantal zaken de revue passeren, die van betekenis zijn voor de mentaliteit van en de mentaliteitsverschillen tussen Europa en de Verenigde Staten, voor de veranderingen daarin en voor de consequenties die dat alles had voor de doelstellingen van het buitenlands beleid. Kortweg spelen daarin geloof, markt en het belang dat men zichzelf toedicht bij het reilen en zeilen van de wereld, daarbij een sleutelrol.

Havenaar stelt dat in de periode tot 1980 er weliswaar belangrijke verschillen in opvattingen en macht bestonden, maar dat de overeenkomsten in die periode toch sterker waren. Die overeenkomsten zoekt Havenaar

in de rol van de overheid in de economische politiek, want onder invloed van het keynesiaans denken is deze aan beide kanten van de Atlantische Oceaan duidelijk toegenomen; in de geleidelijke secularisering van de bevolking, mede onder invloed van een sterke jongerencultuur en een behoefte aan democratisering; en in de visie op de wereld en de wereldpolitiek. In die visie stond de houding ten opzichte van de Sovjetunie centraal. In Europa en in de Verenigde Staten had men min of meer een gelijke opvatting, namelijk dat men iedere mogelijkheid moest benutten om de vrede te handhaven. In West-Europa was die opvatting vooral voortgekomen uit de slachtingen en verwoestingen van veel oorlogen. Na 1945 had men zijn lesje geleerd: nooit meer oorlog. Bij de Verenigde Staten was het de acceptatie van de *status quo* in Europa en van de vrees dat in het uiterste geval de Sovjetunie in staat was ook Noord-Amerika met kernwapens te bedreigen. Deze constellatie had na 1945 op sommige momenten onder druk gestaan (Boedapest, Berlijn, Cuba), maar *grosso modo* had zij vrede en welvaart gebracht in Europa en de Verenigde Staten.

Geleidelijk echter nam de kritiek in de Verenigde Staten op deze situatie toe. Mede onder invloed van de kosten van de Vietnamoorlog, maar ook door structurele verschillen in inflatie, kwam het stelsel van Bretton Woods onder druk te staan. Nixon moest bekend maken dat de Verenigde Staten niet meer in staat waren aan hun verplichtingen te voldoen. Het keynesiaans getinte beleid kon in de jaren '70 niet voorkomen dat de economische ontwikkeling onder druk kwam te staan. De groei stagneerde, de werkloosheid was aanzienlijk en

de begrotingstekorten evenzeer. Als de overheid niet aan de verwachtingen kon voldoen, dan moest de markt weer haar centrale positie krijgen. De ultrarechtse Republikeinse presidentskandidaat Barry Goldwater (in 1964 tegen de Democraat Johnson) had dit al eerder betoogd, maar nu werd dit besef steeds breder gedeeld.

Als reactie op de losbandige 'jaren '60' begon christelijk rechts zich steeds sterker te manifesteren. De seksuele bevrijding en het opgeven van Bijbelonderricht werden gezien als zaken die strijdig waren met de Amerikaanse moraal. Verzette men zich aanvankelijk ook sterk tegen de overheid, na verloop van tijd werd het beroep op de overheid om deze uitwassen te bestrijden steeds sterker. Die zelfde groepen hadden ook uitgesproken ideeën over de rol van de Verenigde Staten in de wereld. Als 'God's own country', als uitverkorenen om de juiste boodschap te verkondigen en te verspreiden, desnoods hardhandig, nam de ergernis steeds meer toe dat men handjeklap moest spelen met de Sovjetunie, dat men niet in staat was geweest de eigen opdracht in Vietnam tot een goed einde te brengen, dat men moest accepteren dat de Russen in Afghanistan (in 1979) daartoe blijkbaar wel in staat waren en dat ook in Iran de zaak uit de hand liep. In plaats van sterk, doelbewust en doortastend, waren de Verenigde Staten verworden tot een land dat niet meer wist en niet meer kon wat men wilde.

Het was Ronald Reagan die de omslag wist te bewerkstelligen. Met meer markt en minder overheid, met volop aandacht voor de opvattingen van christelijk rechts en met een buitenlandse politiek die niet meer volgde maar dwingend was, verzetten

de Verenigde Staten de bakens. Omdat Europa niet of veel minder een vergeleekbare omslag meemaakte, zorgde dit voor een verwijdering. Ook al is in Europa de afgelopen 25 jaar aan de markt meer betekenis toegekend, de welvaartsstaat, met zijn sociale zekerheid, regelgeving en rol van nationale overheden, is nog altijd herkenbaar aanwezig. De secularisering is in Europa de afgelopen jaren eerder nog versterkt dan gecorrigeerd. En de terughoudendheid om eventuele conflicten op basis van confrontaties en zo nodig geweld op te lossen, heeft nauwelijks aan kracht ingeboet.

Havenaar schetst wat voor gevolgen deze toegenomen mentaliteitskloof heeft gehad, in brandhaarden binnen en buiten Europa, in de verhouding tot de Sovjetunie en Rusland, maar ook voor kwesties binnen de EU (Duitse hereniging) en de NAVO (toetreding van Midden- en Oost-Europese landen).

De auteur is niet gelukkig met deze situatie. Europa heeft op tal van mo-

menten zijn verantwoordelijkheid niet genomen, de Verenigde Staten hebben soms beslissingen genomen die uiteindelijk niet gunstig waren. Havenaar schetst dat de Verenigde Staten daaruit lering hebben getrokken. Ook al onder Bush, maar waarschijnlijk ook onder Obama zullen de Verenigde Staten op tal van punten correcties doorvoeren, waardoor de kloof zou kunnen afnemen. Of dat zo is, hangt echter ook heel sterk van Europa af. Zolang Europa niet bereid en in staat is zijn politiek-strategische verantwoordelijkheid te nemen, vorm te geven en ook metterdaad uit te voeren, zullen de Amerikanen zich de vraag blijven stellen of men met Europa wel de juiste partner in huis haalt om de grote mondiale problemen op te pakken.

Er staat de komende jaren veel op het spel, van toenemende spanningen om schaarse zaken (energie, water, grondstoffen) en de accommodatie van nieuwe hoofdrolspelers op het wereldtoneel, tot de restauratie van

internationale economische en financiële betrekkingen en de doorwerking van de grote demografische veranderingen (inclusief migratie). Een betere samenwerking tussen Europa en de Verenigde Staten kan helpen om realistische en bestendige oplossingen te vinden, waar ook de rest van de wereld baat bij heeft. Dit boek maakt duidelijk waarom de Verenigde Staten een land zijn dat op tal van punten zo anders is en denkt als Europa. Die kennis kan ons helpen die samenwerking nieuw elan te geven. Aan een belaste toekomst heeft niemand wat.

Kees van Paridon

Prof dr C.W.A.M. van Paridon is hoogleraar economie in de opleiding bestuurskunde aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij is lid van de Algemene Redactie van de *Internationale Spectator*.

Globalisering: containerbegrip met onduidelijke contouren

Jacobus Delwaide & Gustaaf Geeraerts
Globalisering. Interdisciplinair beschreven.

Brussel: VUB Press, 2008; 335 blz.; 40,- euro;
ISBN: 978-90-5487-490-4

Het negentiende Vlaams Wetenschappelijk Economisch Congres is wellicht een van de eerste wetenschappelijke pogingen in de Lage Landen geweest om een nieuw fenomeen te exploreren dat later vaak met 'globalisering' zou worden aangeduid. Onder de titel 'Mondialisering van de economie' bogen honderden academici zich in Leuven over wat ze toen al omschrijven als 'de uitdaging van de jaren '90'. Dat was in 1989. Sindsdien is *globalisation* een

buzzword geworden, vullen studies over het onderwerp kilometerslange boekenrekken en raakte het mooie, rechtstreeks uit het Latijn stammende woord 'mondialisering' in de verdrinking ten voordele van 'globalisering' onder invloed van de Angelsaksische dominantie in de politieke wetenschappen. Die woordenstrijd illustreert alvast één dimensie van het veelzijdige fenomeen: mondiale macht ondersteunt mondiale culturele invloed – en omgekeerd: mondiale culturele *branding* helpt mondiale macht te legitimeren. Een mooie volzin in het boek beschrijft dat heel treffend: 'Machtige landen zijn de vroedvrouwen van de mondialisering.' Mondialisering is geen waardevrij fenomeen.

In *Globalisering. Interdisciplinair beschreven* bundelden Jacobus Delwaide en Gustaaf Geeraerts, beiden als politicologen verbonden aan de Vrije Universiteit Brussel, de bijdragen van een reeks experts die vanaf 2002-2003 op verzoek van volksvertegenwoordiger Herman Van Rompuy *input* hebben geleverd voor de Parlementaire Werkgroep Globalisering. Het boek is een staalkaart geworden van de Belgische expertise over een thema dat 'vaak een gevoel van machteloosheid oproept', zoals (de intussen tot Belgisch eerste minister benoemde) Herman Van Rompuy in zijn voorwoord aangeeft. Gelijk heeft hij. In een internationale peiling vorig jaar bleek inderdaad hoe groot de angst voor de mondialise-

ring wel is. In 22 van 34 ondervraagde landen (en vooral in industrielanden) waren meerderheden van oordeel dat de mondialisering te snel ging. Meerderheden in 27 landen meenden daarenboven dat voordelen en lasten ervan wel heel slecht verdeeld waren.

Wat 'mondialisering' nu precies is, tracht het boek niet te definiëren. Het start immers met de erkenning dat we hier te maken hebben met een containerbegrip, waar iedereen wat instopt zonder precies te verduidelijken wat. Daardoor wordt de mondialisering vaak de meest uiteenlopende appreciaties opgekleefd, van onbeschroomd euforisch tot simplistisch negatief en bron van alle kwaad. Omdat het boek niet poogt een algemeen aanvaardbare definitie aan te bieden – zoiets is dikwijls onbegonnen werk – hanteren de hoofdstukken uiteenlopende paradigma's. De verwarring wordt dan nog eens in de hand gewerkt, doordat allerlei wetenschapsdisciplines aan het woord komen.

Dat leidt soms tot zeer uiteenlopende standpunten, heel kenmerkend overigens voor de literatuur over dit onderwerp. In de ene bijdrage wordt de vloer aangeveegd met academici die de mondialisering bagateliseren als een *déjà-vu*, maar in een andere bijdrage, van de hand van de Gentse historicus Michael Lemberger, luidt het dan weer dat we moeten teruggaan naar het Neolithicum om de ontstaansgeschiedenis van de mondialisering te analyseren.

Dat hoeft het boek niet ten kwade te worden geduid. Op die manier krijgt de lezer immers een palet met kleurschakeringen waarmee hij zelf het portret van dit fenomeen met onduidelijke contouren kan samenstellen. Bovendien is er toch wel sprake van een aantal rode draden door de bijdragen heen. Een ervan is dat mondialisering geen louter economisch fenomeen is, maar inherent multiform,

economisch en politiek, cultureel en mentaal, technologisch en sociaal.

Ook over een ander punt zijn de diverse auteurs het duidelijk eens. Een van de kernvragen die steeds weer komen bovendien in dit boek, is hoe nieuw de mondialisering eigenlijk is. Ook al verschillen ze van mening over waar precies het begin ervan moet worden gesitueerd, ze verworpen wel allen de lange tijd in de Angelsaksische literatuur gangbare stelling dat de mondialisering een tijdbreuk betekende, een precedentloze revolutionaire gebeurtenis, die alle historische ervaringen en processen achter zich liet en de wereld in een nieuw tijdperk bracht, vergelijkbaar met de overgang van het Middeleeuwse naar het Westfaalse internationaal systeem. In de jaren '90 stond de wetenschappelijke literatuur bol van analyses over *the withering away of the state*, de herfsttij van de staat, de onweerstaanbare wegwijning van de staat als een irrelevant wordende actor in een wereld gekneed door de krachten van de mondialisering.

Die ideeën leven ook vandaag nog voort. In de zomer van 2008 schreef Richard Haass – voormalig topmedewerker van Colin Powell en thans voorzitter van de *Council on Foreign Relations* – nog over een 'nulpolaire wereld': 'Indeed, one of the cardinal features of the contemporary international system is that nation-states have lost their monopoly on power and in some domains their preeminence as well. States are being challenged from above, by regional and global organizations; from below, by militias; and from the side, by a variety of nongovernmental organizations (NGOs) and corporations. Power is now found in many hands and in many places.'

Toen kwam de Grote Recessie. Het gebeurt zelden dat academici paradigmatische verschuivingen onder hun ogen zien gebeuren in

plaats van ze te moeten bestuderen in hun boeken. Volgend op de *krach* van 2008 kunnen we thans *in real time* een driedubbele paradigmatische verschuiving bestuderen in de wereldpolitiek: de terugkeer van de staat in het hart van politiek en economie, na een lange periode van verdamping; de opkomst van het neoprotectionisme, dat dreigt te knagen aan een van de basiskenmerken van de huidige mondialisering; en de terugkeer naar een multipolaire wereld, na de bipolaire wereldorde van de Koude Oorlog en een transitieperiode van tientallen jaren.

Dat maakt het lezen van dit boek meteen zo boeiend. Bij nagenoeg elke pagina sluipt de realiteit binnen en bevestigt – of ontkracht – ze stellingen uit het boek. De mondialisering veegt de staat niet van de kaart, zo betogen nagenoeg alle auteurs in het boek. De werkelijkheid geeft hun inderdaad elke dag gelijk: de staat is en blijft ook vandaag de dag nog de sleutelactor. De mondialisering is al evenmin een continu en onherroepelijk voortschrijdend proces, aangedreven door anonieme krachten. De discussie over de *Buy American*-clausule in president Obama's herstelplan geeft aan dat mondialisering kan worden teruggeschoefd door dezelfde krachten die haar mede in het leven hebben geroepen, namelijk politieke beslissingen. En een derde leidmotief in het boek wordt ook door Herman Van Rompuy in zijn voorwoord aangestipt: mondialisering is mensenwerk, hoeft niet machteloos ondergaan te worden en kan dus worden gestuurd en bijgestuurd.

Rik Coolsaet

Prof. dr Rik Coolsaet is hoogleraar internationale politiek aan de Universiteit Gent.

Afschaffing van ontwikkelingshulp: wanneer en hoe

Dambisa Moyo

Dead Aid. Why Aid is Not Working and How There is a Better Way for Africa.

New York: Farrar, Straus & Giroux, 2009; 208 blz.; \$ 24,50; ISBN: 978-0-374-13596-8

Niet alleen in donorlanden, maar ook in ontvangende landen gaan meer en meer stemmen op voor het afschaffen van ontwikkelingshulp. Dit is een goede zaak. Ieder die de ontvangende landen een goed hart toedraagt, ziet uit naar het moment waarop deze landen qua financiën en kennis op eigen benen kunnen staan. Als het investeringsklimaat verbetert, is het misschien over twintig jaar ook in het grootste deel van Afrika zover.

Dit jaar baarde de Zambiaanse financieringsdeskundige Dambisa Moyo opzien met een voorstel dat verder gaat. Zij wil de zelfredzaamheid van Afrika tot stand brengen door eenzijdige beëindiging van de ontwikkelingshulp aan alle landen van Afrika, binnen vijf jaar en ongeacht het stadium van ontwikkeling. Dit *abolitionisme*, dat niet hervorming maar directe afschaffing bepleit, is niet nieuw: soortgelijke standpunten werden eerder ingenomen door o.a. Nobel-prijswinnaar Friedman (in 1958) en de Britten Peter Bauer en Graham Hancock. Tegenwoordig worden zij bijgevalen door libertariërs, zakenlieden en nationalistes afkomstig uit de ontwikkelingslanden zelf, zoals mevr. Moyo, maar ook de Kenyaan James Shikwati, de Oegandese journalist Andrew Mwenda, de Ghanese IT-pionier Herman Chinnery-Hesse, de Ghanese econoom en democratie-propagandist George Ayittey en de Zuid-Afrikaan Moeletsi Mbeki (broer van oud-president Thabo Mbeki).

Deze inmiddels krachtige stroming bedient zich van een veelheid aan argumenten. Honderden miljarden zijn uitgegeven aan ontwikkelingshulp voor Afrika, maar in groei van het bruto nationaal product van de ontvangende landen (althans die in Afrika) heeft dat nauwelijks geresulteerd.

Welk land is *überhaupt* tot ontwikkeling gekomen door hulp? (De wederopbouw van West-Europa dankzij het Marshallplan is niet vergelijkbaar.) Hulp is in de tijd van de Koude Oorlog verstrekt om oneigenlijke (politieke) redenen, soms aan uiterst corrupte regimes. De hulpindustrie denkt goed aan haar eigen belangen en heeft een arrogante uitstraling. Hulp is dikwijls een overdracht aan de overheid, en daardoor niet bevorderlijk voor de ontwikkeling van een markteconomie. Vergeleken bij het creëren van de juiste prikkels zijn financiële en andere hulpmiddelen van ondergeschikt belang en het overdragen van hulpmiddelen creëert een prikkel tot een afhankelijke houding, die zelfredzaamheid in de weg staat. De instroom van financiële hulpmiddelen leidt tot revaluatie van de wisselkoers, waardoor de prikkel tot exporteren wordt ondermijnd, en creëert ook een potentieel voor inflatie en corruptie.

Het is de verdienste van Dambisa Moyo deze argumenten in twee groepen te hebben ingedeeld: hulp zou voor het ontvangende land geen enkel nut hebben, en anderzijds wel grote nadelen. Een kosten-batenanalyse op basis hiervan moet noodzakelijkerwijs leiden tot afschaffing. Eigenlijk zelfs met onmiddellijke ingang; waarom mevr. Moyo nog een termijn van vijf jaar voorstelt om hulp 'af te bouwen', is niet duidelijk. In Nederland is o.a. VVD-kamerlid Arend-Jan Boekstijn overtuigd door deze argumenten; hij gaf aan, mevr.

Moyo fantastisch te vinden en haar te hebben uitgenodigd voor een uiteenzetting in de Tweede Kamer. Dat is moedig, want van de argumentatie van mevr. Moyo klopt geen spaan.

Tegen afschaffing

Uitgaven van hulp ten behoeve van gezondheidszorg, democratisering en milieuzorg worden niet gedaan om economische groei te bevorderen, maar omdat gezondheid en democratie waarden op zich zelf zijn. Het is niet redelijk te verwachten dat zulke uitgaven, via investeringen en export, tot hogere groei zullen leiden. Ze leiden wél tot lagere sterftecijfers van moeders en kinderen en een hogere levensverwachting, en ze zijn, afgemeten aan deze maatstaven, beslist succesvol. Uitgaven ten behoeve van *onderwijs* kunnen, via hogere productiviteit, innovatie en buitenlandse investeringen, wél leiden tot groei, maar alleen met een vertraging van enkele tot tientallen jaren. En uitgaven voor *noodhulp* zullen plaatsvinden wanneer een land door een ramp getroffen is, en dus negatief samenhangen met economische groei.

Om deze drie redenen is het niet zo verwonderlijk dat econometrisch onderzoek, verricht tussen 1995 en 2004, weinig samenhang vond tussen de totale hulpbedragen en economische groei. De onderzoekers Clemens, Radelet en Bhavnani hielden in 2004 wél rekening met deze overwegingen en vonden dat de resterende hulp-categorie die op korte termijn wel een positief effect kon hebben, dat ook had, met een rendement van 13%. Mevr. Moyo, die op blz. 46 beweert dat 'studie na studie na studie' aangetoond zou hebben dat hulp géén effect zou hebben op economische groei, heeft deze ontwikkeling niet meer meegemaakt. Zij blijft daardoor

zitten met de 'micro-macro-paradox' dat de ontwikkelingshulp op het niveau van projecten vaak aantoonbaar succesvol is, van de aanleg van wegen tot het uitroeien van ziekten. Haar oplossing hiervoor is het bestaan van bewijzen voor succes op microniveau te ontkennen.

Relativering bedrag

Kenmerkend voor het abolitionisme is de suggestie dat de honderden miljarden aan hulp aan Afrika uitgegeven dollars een groot bedrag zou zijn. Mevr. Moyo zegt dat het om 1 biljoen dollar zou gaan, maar de gezaghebbende autoriteit, de OESO, rapporteert een totaalbedrag over de periode 1960-2007 van 413,5 miljard dollar (de discrepantie is symptomatisch voor de accuratesse waarmee Moyo bronnen gebruikt). Dit bedrag is kleiner dan het BNP van Zwitserland in een enkel jaar: duidelijk onvoldoende om over 48 jaar een beslissend effect te hebben op een minstens 100-maal grotere bevolking.

Is er ooit een land geweest dat met steun van ontwikkelingshulp tot ontwikkeling is gekomen? Inderdaad, want Moyo zelf vermeldt dat de Verenigde Staten tussen 1957 en 1990 evenveel hulp gaven aan Zuid-Korea als aan heel Afrika bij elkaar (blz. 45). Ook Taiwan, Oost-Duitsland, alle nieuwe lidstaten van de EU, alsmede in Afrika Botswana kwamen na (en mede: vanwege) hulp tot economische bloei. Deze ging gepaard met democratisering, iets waartegen Moyo herhaaldelijk haar bedenkingen uit. In al deze gevallen was gelijktijdig sprake van drastische verbeteringen in het investeringsklimaat.

De jaarlijkse *Doing Business Survey* van de Wereldbank laat zien hoever Afrika in dit opzicht achterligt op de rest van de wereld, met betrekking tot de tientallen procedures en de honderden wachtdagen die nodig zijn om een bedrijf te beginnen, maar

ook betreffende bouwvergunningen, verplichtingen rond het in dienst hebben van werknemers, vastlegging van de eigendomsrechten op onroerend goed, beschikbaarheid van krediet, bescherming van investeerders en wetshandhaving. Moyo, die poseert als vrije-markteconoom, doet op deze gebieden geen enkel concreet voorstel tot deregulering of verbetering. Als het de particuliere sector nagenoeg onmogelijk wordt gemaakt aan welvaartsvorming te doen, dan is het niet realistisch van ontwikkelingshulp de rol van groeimotor (in plaats van katalysator) te verwachten. Moyo's voorstellen gaan uitsluitend over het mobiliseren van financiële bedragen ten behoeve van Afrika's ontwikkeling, en nauwelijks over het rendement dat op die kapitalen in Afrika's investeringsklimaat te halen valt. Afrikanen zelf zijn echter op de hoogte, want de kapitaalvlucht is enorm.

Socialistisch Afrika

Gedurende ongeveer 25 jaar, vanaf de onafhankelijkheid tot medio jaren '80, was Afrika nagenoeg een socialistisch continent, en de verspilling en stagnatie, voor Ghana gedocumenteerd door George Ayittey, was enorm. Bij Moyo is daar geen kwaad woord over te lezen, zodat de stagnatie in die periode aan de ontwikkelingshulp en daarmee aan het Westen kan worden toegeschreven. De ontwikkelingsbusiness heeft moeten leren helpen en heeft zelf een ontwikkeling moeten doormaken. Aan innovaties in de 'hulpindustrie' (afscheid van overheidsplanning en Koude-Oorlogsmotieven, inkoop minder gebonden aan het donorland, lokale aanschaf waar mogelijk, *partnership* en *ownership* van de ontwikkelingspartner) wordt echter voorbijgegaan, zodat het Westen lijkt op een stagnerende monoliet die nooit van haar fouten leert.

Moyo vreest dat de stijging van

de wisselkoers ten gevolge van de instroom van hulp gelden een negatief effect zal hebben op de uitvoer, en meent zelfs dat dit effect, 'Hollandse ziekte', in de jaren '60 de Nederlandse export zou hebben verwoest (blz. 63). (Ze denkt ook dat Congolezen vooral naar Nederland zouden emigreren, blz. 133.) Uiteraard zet iedere instroom van buitenlandse valuta, ongeacht of het buitenlandse investeringen, export of hulp betreft, de wisselkoers onder opwaartse druk, maar het is absurd zo'n instroom om die reden als iets negatiefs te zien. Wél zal er een aanpassingsprobleem opdoemen als de instroom afkomstig is van een hulpbron die eindig is.

Alleen begrotingssteun?

Moyo lijdt, evenals sommige andere abolitionisten, aan de misvatting dat ontwikkelingshulp synoniem is aan begrotingssteun. De enige uitzondering die zij maakt, is humanitaire hulp, die zij uitzondert van kritiek (overigens ook al onterecht, getuige o.a. Linda Polmans *De hulpkaravaan*). Termen als 'projecthulp' en 'technische assistentie' komen in haar woordenboek niet voor. Daardoor denkt zij dat nagenoeg alle ontwikkelingshulp op de bankrekening van ontvangende regeringen zou worden gestort en vanwege een enorm verondersteld gebrek aan verantwoordingsplicht vooral de corruptie zou bevorderen. Als dat al zo is, verzuimt zij duidelijk te maken hoe dat zal verbeteren als deze regeringen hun geld via internationale obligatieleningen binnen krijgen; zij doet geen voorstellen voor verbetering van interne accountantsdiensten en rekenkamers. Over de te verwachten problemen als landen hun rente- en aflossingsverplichtingen niet nakomen, doet ze luchtig: het geheugen van de internationale markten zou kort zijn. Onduidelijk blijft welke *credit rating* landen mogen verwachten die tot voor kort zelfs

moeite hadden hun leningen tegen zachte voorwaarden aan de donoren terug te betalen. Ook vernemen we niet hoe de leningen zullen worden terugbetaald. Door verbeteringen in de belastinginspectie waarschijnlijk, maar waarom daar dan niet mee beginnen in plaats van lenen? Mevr. Moyo heeft als financieel expert geld verdiend bij het adviseren van de overheden van Israël, Turkije en Zuid-Afrika die leningen plaatsten op de internationale kapitaalmarkt.

China geen redder uit de nood

Afrika dient zijn voordeel te doen met de kansen die China biedt, maar de stelling 'De Chinezen zijn onze vrienden' is naïef, omdat ook China het eigenbelang niet vergeet. Desnoods ten koste van de Afrikaanse bevolking: Mugabe verzekerde er zich in juli 2005 van dat China Amerikaanse en Britse pogingen om zijn genocidale 'schoonmaak'-operatie-Murambatsvina op de agenda van de VN-Veiligheidsraad te zetten, met een veto zou treffen. Toch verwijt Moyo niet China, maar wél het

Westen dat het Mugabe zou steunen, omdat het Westen voedselhulp aan de Zimbabwaanse bevolking geeft. Zij stelt zich dit voor als een storting op de rekening van de Zimbabwaanse regering.

Inmiddels hebben zich in Afrika allerlei spanningen met Chinese geldschieters en investeerders voorgedaan. Zambiaanse mijnwerkers ondervonden tot hun schrik dat verwacht wordt dat ze zeven dagen per week werken; bij acties voor betere werkomstandigheden vielen doden. In Nigeria is een spoorwegproject van 8,3 miljard dollar inmiddels opgeschort, omdat de Chinese uitvoerder, een staatsmonopolie, de kosten zou hebben opgedreven; de Chinezen staan op volledige terugbetaling van het geleende bedrag. China is (anders dan India) niet in staat Afrikaanse landen te adviseren op het gebied van democratisering en goed bestuur, maar Moyo beseft niet dat ontwikkelingssamenwerking evenzeer een overdracht van kennis als van geld betreft.

De ontwikkelingssector doet niet zelden prachtwerk, dat door Moyo bij het grofvuil wordt gezet. Zij kent geen enkel van haar onderwerpen, overdrijft, heeft geen gevoel voor getallen, selecteert bewijsmateriaal zoals het haar uitkomt, citeert wat niet in haar bronnen staat, en uit zich als een anti-Westers racist. Dat sommigen haar niettemin als een heldin beschouwen, getuigt van een teleurstellende wegmet-ons-mentaliteit.

De zaak van het abolitionisme staat of valt echter niet met haar boek. En als het investeringsklimaat in Afrika werkelijk wordt aangepakt, kan over 20 jaar de ontwikkelingshulp aan de meeste Afrikaanse landen metterdaad worden afgeschaft.

Maarten de Zeeuw

M. de Zeeuw, M.Sc., werkt als expert op het gebied van belastinginspectie en belastingwetgeving in Derde-Wereldlanden.

Europa in strijdpunten

Derk Jan Eppink

De eurorealisten komen! Blauwdruk voor een weekend Europa.

Kapellen: Uitgeverij Pelckmans, 2009; 64 blz.; 5,50 euro; ISBN: 978-90-289-5102-0

Een 'blauwdruk voor een werkend Europa' noemt Nederbelg Derk Jan Eppink, kandidaat-Europarlementariër voor de Vlaamse Lijst Dedecker (LDD) (en intussen gekozen) zijn in het voorjaar van 2009 verschenen 64 pagina's tellend boekje. Een manifest voor een Europa dat democratischer, transpa-

ranter en dichter bij de burger staat. De oud-columnist en auteur van het boek *Europese mandarijnen* trekt in dit lange opstel fel van leer tegen het Europa van de Euro-elite.

Het boekje presenteert een naar Eppink's eigen zeggen nieuw concept: eurorealisme. Eurorealisme volgt op een gebrek aan vermeende realiteitszin en gezond verstand van de Euro-elite. Een eurorealist ziet de voordelen van Europese samenwerking, maar is kritisch doch niet sceptisch. Eurorealisme volgens Eppink dient tegenwicht te bieden aan enerzijds degenen die Europa afwijzen en

anderzijds degenen die een federaal Europa nastreven. Het mantra dat aan het boekje ten grondslag ligt, is het bekende 'Europa staat té ver van de burger'. Hij duidt hierbij ondermeer op gevoelens die tot uitdrukking kwamen bij het 'nee' van de Fransen en Nederlanders tegen het Europees grondwettelijk verdrag.

De vraag die Eppink zichzelf stelt is: 'Wat kan de Europese Unie doen voor haar burgers en waar liggen haar grenzen?' Een relevante en interessante vraag, die hij zelf beantwoordt door te stellen dat Europa zich moet richten op kerntaken. Europa moet een

motor zijn van vrij verkeer van personen, goederen, kapitaal, diensten en kennis. In zijn boekje geeft Eppink als uitwerking een twintigtal 'strijdpunten voor de eurorealist'. Strijdpunten zijn o.a. het verkleinen van het Europees Parlement en de Europese Commissie, omdat zij 'topzwaar' en 'niet efficiënt' zijn. Daarnaast dient Turkije geen volwaardig lid te worden van de EU. De EU dient in plaats daarvan een strategisch partnerschap te bieden. Turkije is namelijk té groot en té arm. Mocht het toch tot een lidmaatschap komen, dan dienen Europese en Turkse burgers zich in een referendum uit te spreken over toetreding.

Wat ontbreekt in het boekje is een duidelijke uitwerking van de strijdpunten. Daarvoor is het ook te dun. Voorts lijken er zekere tegenstrijdigheden in te zitten. Feiten die worden aangenomen om het ene strijdpunt te onderbouwen, worden enige paragrafen later zelf ontkracht. Om bij Turkije te blijven; enerzijds geeft Eppink aan dat toetreding van Turkije

tot de Europese Unie zou leiden tot het uit haar voegen schieten van het Europees landbouwbeleid en regionaal beleid. Dit is een argument tegen toetreding van Turkije als volwaardige lidstaat. Tegelijkertijd stelt Eppink voor het landbouw- en regionaal beleid te hervormen, waardoor juist het eerdere argument tegen toetreding van Turkije (té arm) grotendeels wegvalt.

Eppink waarschuwt zijn strijdpunten af te doen als populisme, hoewel hij niet schroomt anderen wél van dit euvel te betichten. De strijdpunten vertonen wel duidelijk overeenkomsten met de onderwerpen die populistten aansnijden. Dit wordt nog eens versterkt door zijn onderscheid tussen Euro-elite aan de ene zijde en burger en eurorealist aan de andere zijde. Of het pamflet is af te doen als populisme, is echter aan de lezer. Interessant is dat de strijdpunten van Eppink wel degelijk vergelijkbaar zijn met standpunten van rechts-liberale partijen in Nederland. Verder zien we

dat verscheidene lijststaandevoerders voor de Europese-Parlementsverkiezingen, o.a. Hans van Baalen (VVD), Wim van de Camp (CDA) en Peter van Dalen (CU/SGP) zich eurorealist noemen. Daarmee lijkt Eppinks visie op Europa in ieder geval breder gedeeld in het Nederlandstalige deel van de Unie. Eppinks verlangen naar bondgenoten in het Europees Parlement lijkt daarmee al deels vervuld.

Al met al geeft het boekje echter wel een visie op Europa weer die navolging vindt en zal vinden. Niet omdat het concept eurorealisme zo nieuw is, maar omdat de vorm waarin het is gegoten de burger waarschijnlijk zal aanspreken.

Jeroen van Dijken

Jeroen van Dijken is projectassistent bij het *Clingendael European Studies Programme* (CESP).

Duitsland en Nederland na de Koude Oorlog

Jochen Stöger

Krisen und Kriege. Deutschland und die Niederlande und die außen- und sicherheitspolitischen Herausforderungen der neuen Ära seit 1990.

Münster: Agenda, 2008; 338 blz.; € 32,= euro

De buitenlands- en veiligheidspolitieke 'uitdagingen' waarvoor de wereld zich gesteld zag na de val van de Berlijnse muur, vormen het onderwerp van het proefschrift van Jochen Stöger. Met dien verstande dat zijn onderzoek zich volledig toespitst op de manier waarop het (verenigde) Duitsland en Nederland met deze

uitdagingen omgingen. Stöger heeft zijn onderzoek naar het Duits en Nederlands buitenlands en veiligheidsbeleid in het post-Koude-Oorlogtijdperk gestructureerd door zich te concentreren op vier casussen: 1 de Golfoorlog van 1991; 2 de Balkancrisis en -oorlogen tussen 1991 en 1995; 3 de kwestie-Kosovo in de periode 1998-1999; en 4 de oorlog tegen terrorisme en de aanval op Irak (2001-2003).

De auteur geeft een gedegen overzicht van de secundaire en opiniërende Duitse, Amerikaanse en Nederlandse literatuur betreffende deze casussen. Het wetenschappelijk belang van de exercitie wordt evenwel niet onomstotelijk aangetoond,

hetgeen overigens niet wegneemt dat Stögers consciëntieuze inventarisatie voor de geïnteresseerden een waardevol naslagwerk kan zijn. Ter rechtvaardiging van zijn casuselectie citeert Stöger de uitspraak van De Gaulle dat oorlog zaken aan het licht brengt die anders verborgen blijven (blz. 19). Het is daarom dat de auteur zich uitsluitend richt op de 'crises en oorlogen' van de post-Koude Oorlogjaren en dus niet op het buitenlands en veiligheidsbeleid in episoden en/of op terreinen die gekenmerkt worden door relatieve rust – al blijken zijn besprekingen van de Duits-Nederlandse verhoudingen herhaaldelijk betrekking te hebben op

geheel andere zaken, zoals monetair beleid binnen de vreedzame kaders van de EU.

De auteur werpt niet de vraag op waarom het interessant is een onderzoek te ondernemen naar de constanten en veranderingen in het buitenlands en veiligheidsbeleid van Duitsland en Nederland en hun verschillen en overeenkomsten tussen beide buitenlandse politieke opstellingen in de genoemde episoden van crisis en oorlog te vergelijken. Explicitering van het wetenschappelijk belang blijft derhalve – behoudens de opmerking dat een vergelijkbare studie niet bestaat – achterwege, evenals potentiële conceptualisering, bijvoorbeeld langs de lijnen van de (IB-)hypothesen betreffende de mogelijkheden en onmogelijkheden van het buitenlands beleid van *middle powers*. In plaats daarvan heeft Stöger ervoor gekozen meer empirisch gestuurde vragen centraal te stellen. Vragen als ‘hoe hebben Duitsland en Nederland zich in de genoemde kwesties opgesteld?’ en ‘wat waren de gevolgen van deze opstelling?’ (blz. 21).

In het tweede gedeelte van het inleidende hoofdstuk schetst Stöger op bondige wijze de ontwikkelingen en tradities in het Duits en Nederlands buitenlands en veiligheidsbeleid van 1945 tot 1989. Belangrijke besluitvormingsmomenten in de Europese integratie en bij de totstandkoming en ontwikkeling van het Atlantische bondgenootschap worden door de auteur netjes op een rijtje gezet. De meerwaarde van het hoofdstuk zit echter vooral in de passages waar de auteur de Nederlandse en Duitse buitenlandse politiek vergelijkt en zodoende tot prikkelende thesen komt. Zoals bijvoorbeeld dat Den Haag tot 1989 een eigen *Ostpolitik* ontbeert heeft, omdat het de prioriteiten in het Nederlands buitenlands beleid eerder legde bij zaken als ontwikkelingshulp.

In hoofdstukken twee tot en met vijf volgen uitvoerige beschrijvingen van visies en opinies betreffende het Duits en Nederlands buitenlands en veiligheidsbeleid met betrekking tot de bovengenoemde casussen. Als zodanig zijn deze hoofdstukken informatief, maar daarbij moet wel worden opgemerkt dat de analyse over het algemeen niet verder gaat dan een inventarisatie van bestaande verklaringen en meningen. Dat leidt met enige regelmaat tot gemeenplaatsen en soms tot opmerkingen die bezijden de waarheid zijn, zoals de bewering dat beide landen vanwege de handel een groot belang hadden bij de totstandkoming van de EMU in 1991 (blz. 114). Vanuit nationaal belang – harde munt, prudent monetair beleid – waren de (West-) Duitsers en Nederlanders juist sinds de jaren vijftig de meest geharnaste *tegenstanders* van (Franse) plannen voor een Economische en Monetaire Unie (EMU). De toenadering tussen het *Elysée* en het *Bundeskanzleramt* in de dagen rond de val van de Muur maakte een historische koppeling mogelijk van het proces van Duitse eenwording aan het proces van verdieping van Europese integratie (in de vorm van de EMU) – die definitief haar beslag kreeg tijdens de Europese Raad van Straatsburg in december 1989. Het was deze *window of opportunity* die bondskanselier Kohl al ruim vóór Straatsburg deed besluiten de monetaire desiderata ondergeschikt te maken aan de ‘hogere politiek’ van Duitse eenwording. Met economische belangen had dat niets van doen. Sterker nog, het was een besluit dat tegen de belangen van de Duitsers inging, zoals de bondskanselier de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken toevertrouwde.

Stöger heeft ervan afgezien onderzoek op basis van primair materiaal en/of interviews met sleutelspelers

in de relevante besluitvormingsprocessen te ondernemen om dieper te graven naar de overwegingen achter doorslaggevende buitenlands-politieke beslissingen van de Duitse en Nederlandse regering, zoals hun respectievelijke besluiten tot openlijke afkeer van en openlijke steun aan de oorlog in Irak. Pogingen tot diepgravend onderzoek naar het waarom van deze besluiten zou mogelijk interessant nieuw licht hebben kunnen werpen op de regeringsbesluiten in Berlijn en Den Haag, die van historische betekenis zijn geweest voor recente ontwikkelingen in het buitenlands-politieke debat in beide landen.

In Nederland zijn we in afwachting van de bevindingen van de commissie-Davids, terwijl Duitsland het alom bekende beeld van Schröder als opportunistische *übercampaigner*, die er niet voor zou zijn teruggeschrokken de band met de Verenigde Staten op het spel te zetten door het ‘ohne mich’-sentiment onder het Duitse electoraat wakker te roepen ten bate van de herverkiezing van zijn *Rot-Grüne* regering, serieuze barsten vertoont sinds onthullingen in 2006. Het gaat daarbij om bewijs dat de *Bundesnachrichtendienst* de Amerikaanse troepen vanuit Bagdad ondersteund zou hebben bij hun aanval op Irak, hetgeen vrijwel onmogelijk kan zijn gebeurd zonder medeweten van Schröder en Fischer (blz. 251). Deze informatie zet de vertrouwde analyses van Schröders buitenlands beleid op losse schroeven. Vertegenwoordigde Schröder met zijn categorisch afwijzende opstelling inzake het Amerikaanse Irakbeleid wel de aberratie in de naoorlogse Duitse buitenlandse politiek van *Westbindung*, waarvoor hij zo vaak wordt aangezien? Of is de continuïteit van het Atlantische primaat eigenlijk ook onder Schröder nooit weggevoerd?

Het is zeer relevant dat Stöger er in dit verband op wijst dat er een opvallende discrepantie bestaat tussen de retorische werkelijkheid van Schröders koers inzake de Irak-oorlog en de daadwerkelijke, veelal coöperatieve Duitse opstelling, in de wereld van de diplomatie en militaire coördinatie en samenwerking binnen het Westerse bondgenootschap (blz. 253-255). Bovendien is deze vaststelling zowel empirisch als conceptueel prikkelend en mogelijk ook interessant in vergelijking met de Nederlandse opstelling terzake. (In hoeverre was die tegengesteld aan Schröders koers? En wat waren de voor- en nadelen van deze uiteenlopende opstellingen?)

Zover voert de nieuwsgierigheid van Stöger echter niet. En dat geldt niet alleen voor dit voorbeeld, ook in de andere casussen laat Stöger de echt interessante kwesties analytisch vaak vrijwel onaangeroerd. Wellicht is dat te billijken in het licht van het feit dat hij een combinatie van gevalstudies te bespreken had in zijn boek en dat het relevante primaire materiaal over het algemeen nog niet toegankelijk is, maar jammer is het wel.

Stöger zelf noemt zijn onderzoek 'eine Pionierstudie' (blz. 24), omdat het de eerste vergelijkende studie tussen Nederland en Duitsland is op het terrein van het buitenlands en veiligheidsbeleid van na de Koude

Oorlog. Maar ook wat betreft de identificatie van interessante probleemvelden in het buitenlands beleid van Duitsland en Nederland is deze studie een eerste aanzet, die op vele punten uitnodigt tot vervolgonderzoek en nadere conceptualisering.

Mathieu Segers

Dr. M.L.L. Segers is verbonden aan de vakgroep Internationale Betrekkingen en Europese integratie van de afdeling geschiedenis van de Universiteit Utrecht.

De revoluties op Cuba en Grenada

Katrien Demuyneck & Marc Vandepitte

De factor Fidel.

Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 2008; 163 blz.; 13,- euro; ISBN: 978-90-441-2364-7

Coot van Doesburgh

Grenada: liefde voor een eiland.

Amsterdam: Thomas Rap, 2009; 219 blz.; 14,90 euro; ISBN: 978-90-600-5792-6

In de 19de eeuw begonnen de opkomende Verenigde Staten economische belangstelling voor het Caraïbisch gebied te tonen, vooral voor Cuba. Tijdens de Spaans-Amerikaanse-Cubaanse oorlog van 1898 greep de grote buur voor het eerst politiek-militair in en de gevolgen van deze beslissing zijn tot op de dag van vandaag merkbaar in de regio. Voor de vredesonderhandelingen tussen Spanje en de Verenigde Staten was Cuba niet uitgenodigd. Het Spaanse koloniale rijk werd ontmanteld: Cuba werd eerst een protectoraat en later

een onafhankelijke republiek, met een grondwet die het de Verenigde Staten toestond ten alle tijde in te grijpen, mocht Washington dat nodig vinden. Buureiland Puerto Rico en ook de Filipijnen werden in feite Amerikaanse koloniën.

In de 20ste eeuw was de macht van de Verenigde Staten op sociaal-economisch, cultureel, politiek en militair gebied zeer tastbaar. In pogingen om democratie en rust in de regio te brengen, werden harde middelen niet geschuwd. Onder het motto 'we'll teach them democracy' en van bescherming van Amerikaanse belangen werd er militair ingegrepen in o.a. Cuba, de Dominicaanse Republiek en Haiti. Soms werd zo'n interventie gevolgd door een meerjarige bezetting. Als de troepen zich dan eindelijk terugtrokken, lieten ze een door de Amerikanen opgeleid nationaal leger achter, dat moest zorgen voor interne rust en veiligheid en bescherming van Amerikaanse investeringen. Die legers

en hun leiders bleken monsters van eigen makelij: Trujillo in de Dominicaanse Republiek en Batista in Cuba regeerden met harde hand. Na meer dan dertig jaar dictatuur werd Trujillo in 1961 vermoord. Vier jaar later moest een ingrijpen van de Verenigde Staten de politieke onrust de kop indrukken, vooral ook omdat men de gebeurtenissen in Cuba nog vers in het geheugen had. De tot het bittere einde door Washington gesteunde leider Fulgencia Batista werd in 1959 verjaagd door een rebellenleger onder leiding van Fidel Castro. Zijn politieke koers gaf de Sovjetunie rechtstreeks invloed in de Caraïben. Washington vreesde het domino-effect: na de 'val' van Cuba zou de rest volgen; het was gespitst op iedere linksachtige beweging, terwijl links juist werd geïnspireerd door de successen en het charisma van Castro en Che Guevara.

Guevara's vroege dood heeft hem behoed voor de afbladdering die de oude Castro niet bespaard is geble-

ven. Toch zijn er nog steeds mensen in de hele wereld die vrijwel kritiekloos het succes van de Cubaanse revolutie bezingen en Castro's retoriek in zich opzuigen. Het boek *De factor Fidel* van de Belgische historicus Katrien Demuyndt, coördinator van *Initiatief Cuba Socialista*, en de filosoof en econoom Marc Vandepitte analyseert de 'epische anti-imperialistische strijd' van Cuba (blz. 34). De auteurs richtten zich op de boeiende vraag waarom de Cubaanse omwenteling wél slaagde, waar revolutionaire bewegingen elders faalden. Ze gebruiken brieven, toespraken, vraaggesprekken en artikelen van Fidel Castro om zijn 'politieke vernuft' en belangrijkste ideeën in kaart te brengen (blz. 10). Volgens de auteurs zijn Castro's originaliteit, onorthodoxie en ethiek de sleutel van het geheim.

Het eerste hoofdstuk beschrijft de geschiedenis van Cuba van de koloniale periode tot de 21ste eeuw vanuit een revolutionair perspectief. Soms leidt de terminologie tot onduidelijkheid; zo wordt er gesproken over de Cubaanse maffia in Miami (blz. 49): is dat de georganiseerde Cubaanse misdaad of de honderdduizenden Cubaanse bannelingen in Florida, met voorbijgaan aan het feit dat die groep geen politieke eenheid (meer) vormt? Dan komt Castro zelf aan de orde: als strateeg, ideoloog en ethicus. De enige enigszins kritische noot die wordt gekraakt, is dat hij tijdens de guerrilla-oorlog en vlak na de revolutie 'zijn eigen opvattingen zorgvuldig verborgen hield' (blz. 71). De auteurs wijten dit aan zijn opleiding bij de Jezuïeten. Wij weten uit de Nederlandse politiek dat zo'n opleiding zijn sporen nalaat, maar men kan het ook opportunisme noemen. Zulke termen zullen de auteurs voor hun idool echter niet gebruiken; zij hameren op zijn liefde, ethisch humanisme en zijn radicale christelijke principes.

Ook de successen van de revolutie op educatief, medisch en cultureel

terrein komen ter sprake. De auteurs reppen echter met geen woord over het verval, de beroerde huisvestigingssituatie, de chronische tekorten, de censuur, de behandeling van dissidenten en de discriminatie van zwarte landgenoten en homoseksuelen. De Cubanen wordt nu al jarenlang gevraagd opofferingen te brengen voor de dag van morgen, maar velen vragen zich af of die dag ooit nog komt en verlaten met gammele vaartuigen het land. Zoals zovelen wijzen Demuyndt en Vandepitte terecht op de vooruitgang in het onderwijs en de gezondheidszorg, maar wat heb je aan artsen die geen medicijnen kunnen voorschrijven omdat die nauwelijks verkrijgbaar zijn? De auteurs zullen dat hoogstwaarschijnlijk wijten aan de Amerikaanse economische blokkade die Cuba al tientallen jaren teistert. De keerzijde is dat de Cubaanse leiding die blokkade ook gebruikt om eigen falen te verdoezelen. Dat neemt niet weg dat het regime stabiel is dan verwacht en dat het uiteenvallen van de Sovjetunie noch de ziekte van Castro weinig politieke onrust heeft veroorzaakt. De Cubaanse revolutie is een opmerkelijk fenomeen in de geschiedenis van de Caraïben en Latijns-Amerika; het verschijnsel verdient een betere analyse dan deze bijna hagiografische en gortdroge studie.

Demuyndt en Vandepitte hebben weinig aandacht voor de buitenlandse avonturen van Havana. Cuba mengde zich in Afrikaanse bevrijdingsoorlogen, probeerde via het steunen van guerrillabewegingen omwentelingen te veroorzaken in Latijns-Amerika en zou geprobeerd hebben militaire en politieke invloed te krijgen in Caraïbische landen. Washington is altijd bezorgd geweest over (vermeende) Cubaanse pogingen tot export van het revolutionaire gedachtegoed. De laatste keer dat dit tot een interventie leidde, was in 1983,

toen 6.500 Amerikaanse militairen Grenada, een van de kleinste landen ter wereld, binnenvielen. De inval werd gesteund door de *Organisation of Eastern Caribbean States*, maar niet door het voormalige moederland Groot-Britannië en premier Thatcher. Een traditioneel argument kwam op de proppen: Amerikaanse levens, in dit geval medicijnstudenten, moesten gered worden en bovendien was er veel argwaan over de Cubaanse assistentie bij de bouw van een vliegveld. Was er sprake van een militaire basis, zoals president Reagan zei, of slechts van een vliegveld dat grote passagiersvliegtuigen, essentieel voor het toerisme, kon accommoderen? Over dit eiland voor en na de inval gaat het boek van tekstschrijver en vertaler Coot van Doesburgh, *Grenada: Liefde voor een eiland*.

Min of meer bij toeval komt Van Doesburgh in 1983 op Grenada terecht in het gezelschap van het Grenadacomité. De (beperkte) belangstelling voor Grenada (het comité had op zijn hoogtepunt zo'n tachtig betalende leden) was vooral gewekt door de jonge charismatische Maurice Bishop, die als leider van de *New Jewel Movement* (NJM) een sociaal-economische en politieke revolutie op het eilandje op gang bracht. Leider van het comité is Dew Baboeram (ook bekend als Sandew Hira), die een bijzondere, persoonlijke missie heeft. Bishop had eind 1982 Suriname bezocht en volgens geruchten zou hij Desi Bouterse hebben aangezet tot de Decembermoorden. Dew Baboerams broer John was een van de slachtoffers; Dew heeft zijn bedenkingen bij de verhalen over Bishops inbreng en wil graag de waarheid ter plaatse achterhalen.

De Comitéleden en de meereizigers zijn diep onder de indruk van het elan en de vorderingen op het eiland, maar kraken heel af en toe een kritische noot, zoals over de behandeling van

homoseksuelen of de voorgekookte *hard-core* ideologische praatjes van geselecteerde leden van de jeugdbeweging. Op het einde van haar bezoek is Van Doesburgh aanwezig bij een toespraak van Bishop: 'de man die het woord charisma lijkt te hebben uitgevonden en die op een heel toegankelijke, volstrekt gelijkwaardige, Mandela-achtige manier zijn bevolking weet te bevliegen' (blz. 57). Van Doesburgh is verleid door zowel de revolutie als het eiland en haar bewoners.

Groot is dan ook de schok als nog geen twee maanden later een ultra-linkse coup een einde aan het leven maakt van Bishop, zeven ministers en vijf andere leiders. Iets meer dan een week daarna valt de Amerikaanse invasiemacht binnen. Van Doesburgh vraagt zich af of ze op het eiland met een veel te roze bril naar de zaken heeft gekeken. Ze denkt zelf dat de revolutie breed werd gesteund en dat enkele marginale figuren er een bloedbad van hebben gemaakt. Ze houdt contact met de overlevenden van de NJM en blijft Grenada bezoeken. Tijdens haar eerste bezoek

na de invasie beleeft ze een hilarisch beschreven ontmoeting met de Amerikaanse ambassadeur, die de hele Amerikaanse operatie (natuurlijk) rechtvaardigt en een compleet succes noemt. Ook een veteraan die 25 jaar na dato terugkeert naar Grenada, beschrijft in de *New York Times* (8 februari 2009) hoe hij als een held wordt onthaald. Van Doesburgh beschrijft de andere kant: het bedrog over de voorbereidingen en de ware redenen van de invasie tot en met de manipulatie van beelden door het Amerikaanse leger. Zoals zo vaak is geschiedenis vooral ook een kwestie van interpretatie.

Toch moet ook Van Doesburgh toegeven dat de Amerikanen en hun Grenadische bondgenoten hebben 'gewonnen', getuige haar beschrijving van de 25-jarige herdenking van de executie van Bishop. Zij concludeert dat de huidige generatie jeugd nauwelijks weet wie hij was. 'Die wordt in de schoolboekjes in een enkel terloops zinnetje afgedaan als tijdelijk marxistisch leider en aan de invasie zelf komen ze al niet eens toe' (blz. 209). De herdenking van de

moord op Bishop en de zijnen wordt straal genegeerd. 'Niets, maar dan ook niets van deze herdenking zal de pers halen [...]. Er mag geen aandacht aan Bishop besteed worden.' (blz. 212). De nationale feestdag (*Thanksgiving*) van Grenada is nu op 25 oktober, de dag van de invasie. De geschiedenis wordt blijkbaar toch door de overwinnaars geschreven, maar dissidente stemmen als van Coot van Doesburgh verbreken af en toe de georkestreerde harmonie.

Twee boeken over twee Caraïbische eilanden, maar het verschil kan bijna niet groter zijn. Van Doesburghs boek is met liefde, betrokkenheid en humor geschreven en geeft niet alleen een beeld van een Caraïbisch eiland, maar schetst terloops ook de activiteiten van de solidariteitscomités in Nederland in de jaren '80.

Rosemarijn Hoefte

Rosemarijn Hoefte is verbonden aan het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde te Leiden.